

Karpiński, Rafał

"Europejskość i polskość literatury naszego renesansu", Janusz Pelc, Warszawa 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/4, 839-840

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

poprzedziła rozległa kwerenda. Wydawca określił zależności między poszczególnymi rękopiśmiennymi i drukowanymi (opartymi na nieistniejących dziś podstawach) wersjami „De conflictu...”. Do edycji wykorzystano dwie szesnastowieczne rękopiśmienne kopie: 1. z Biblioteki Akademii Nauk w Budapeszcie i 2. z Biblioteki Czartoryskich, także rękopis z końca XVIII w. z Biblioteki Kórnickiej sporządzony na podstawie szesnastowiecznego odpisu oraz wspomniane wydanie tekstu w „Acta Tomiciana” i u A. Bonfiniego „Rerum Ungaricarum decades quatuor” (Bazylea 1568 r.).

W tomie zamieszczono też gratulacyjną mowę, jaką wygłosił Brodarics, legat Ludwika II, w roku 1522 przed Hadrianem VI z okazji objęcia przezeń pontyfikatu. W oracji tej wzywano o pomoc dla walki z Turkami. Wydano ją drukiem w rok później, niestety bez adresu wydawniczego. Unikalny egzemplarz zachował się w Bibliotece kapituły w Sewilli.

Oprawa edytorska została ujednolicona: przypisy tekstowe oznaczone cyframi umieszczono pod tekstem, rzeczowe, ciekawe komentarze na końcu książki, zaopatrzonej oczywiście we wspólny indeks osobowy i geograficzny.

R.K.

Janusz Pelc, *Europejskość i polskość literatury naszego renesansu*, Czytelnik, Warszawa 1984, s. 641.

W książce drukuje się dwanaście rozpraw, z których dwie („Jana Kochanowskiego »kamienne rękawiczki« i Proteuszowe przemiany” oraz „Krótkie myśli o przestrzeni i czasie”) powstały specjalnie dla tego tomu. Pozostałe napisano bądź na nowo, przejmując fragmenty wcześniej drukowanych prac, bądź publikowano je wcześniej w wersjach węższych, zmienionych czy redakcyjnie odmiennych; niektóre były tylko częściowo dotąd ogłoszone drukiem. Chodzi tu o rozprawy autora publikowane w latach 1964—1980. Cały materiał ułożono w czterech częściach. Pierwsza „Prądy-style-kierunki rozwoju” ma charakter teoretyczny, porządkujący i syntetyzujący zarazem. Mieszczą się tu rozważania: 1. o wzajemnych związkach i zależnościach między pojęciami renesansu, humanizmu i reformacji; 2. o pokoleniach, ośrodkach i wewnętrznych cesurach renesansowej literatury polskiej; 3. o dwujęzyczności ówczesnej literatury.

Część druga dotyczy twórców. Rozważa się tu pisarstwo M. Reja, postawy Kochanowskiego wobec istoty twórczości, wreszcie poezję Szymonowica na tle jego losów, ze szczególnym uwzględnieniem „Sielanek” i nową próbę odczytania sielanki „Orfeus” uznanej za kluczową w całym zbiorze.

Część trzecia zawiera teksty o rodowodach, powinowactwach i przemianach toposów, symboli, kategorii i gatunków. Postacją centralną jest tu Jan z Czarnolasu i jego dzieło. Rozważa się tu istotę maksymy o „sztuce poetyckiej technącej nie dającym się określić czarem”, miejsce Orfeusza w pisarstwie renesansowym i przyrównywanie się do tego „poety doskonałego”, zagadnienie ironii i autoironii, liryzm fraszek i jego wpływ na kształtowanie się poezji lirycznej, wreszcie widzenie czasu i przestrzeni wśród ówczesnych poetów.

Tom zamyka jednorozprawowa część czwarta o rodzimoci i samoistności poezji polskiej, także o jej europejskości, zwłaszcza w przypadku Kochanowskiego promieniującej na zewnątrz.

Rozmiary poszczególnych rozpraw są zróżnicowane: liczą od dwudziestu kilku do ponad stu stron. Tytuł tomu, co przy tego rodzaju składankach nie często się zdarza, dobrze odzwierciedla zawartość. Rozproszony w różnych czasopismach, Festschriftach, książkach zbiorowych ważny dorobek J. Pelca ułożony wokół

jednej osi nie tylko ułatwi pracę badawczą, ale dzięki wysokiemu nakładowi (10 tys. egzemplarzy) dotrze do szerszych kręgów czytelniczych. Historyk znajdzie tu tworzywo dla oceny kultury literackiej czy intelektualnej, jej miejsca pośród literatur europejskich, także dla znaczenia poezji renesansowej dla następnych pokoleń.

R.K.

Daniela Frigo, *Il Padre di Famiglia. Governo della casa e governo civile nella tradizione dell'„Economica” tra cinque e seicento*, Bulzoni Editore, Roma 1985, s. 230.

Miłośnicy „Gospodarstwa” (1588) Anzelma Gostomskiego i „Oekonomiki ziemiańskiej generalnej” (1675) Jakuba Kazimierza Haura na pewno z zainteresowaniem przeczytają pracę o włoskich kolegach naszych teoretyków gospodarowania i zarządzania dworem szlacheckim. Rola tego gatunku piśmiennictwa na terenie Półwyspu Apenińskiego była jednak — jeśli mierzyć ją liczbą i objętością opublikowanych traktatów — zdecydowanie większa, a jego zakorzenienie w tradycji starożytnej — nieporównanie silniejsze. U polskich autorów dominuje przecież aspekt praktyczny, administracyjno-gospodarczy, w traktatach włoskich większe znaczenie zdaje się mieć ideologia i podstawy filozoficzne zalecanych wzorców postępowania.

Daniela Frigo — kontynuatorka podstawowych dla jej zainteresowań badań Otto Brunnera — ukazuje na wstępie antyczną genezę podręczników właściwego zarządzania rodziną i jej dobrami (*economica*) oraz średniowieczne mutacje tych tekstów, by wykazać ich znaczący wpływ na traktaty nowożytne. W kolejnych rozdziałach przedstawia następnie zawarte w tych ostatnich zalecenia odnoszące się do obowiązującego w strukturach rodzinnych porządku społecznego, wewnętrznego podziału funkcji, istniejącej hierarchii, organizacji systemu administracji dóbr oraz — co bardzo istotne — kontaktów ze światem zewnętrznym — zasad polityki rodzinnej i majątkowej, zaleceń związanych z reprezentacją.

Problem właściwego wkomponowania prywatności dworu w jego naturalne otoczenie — miasto, księstwo czy też królestwo wydaje się bowiem jedną z podstawowych trosk autorów podręczników zarządzania domostwem, którzy z reguły traktują przedmiot swych opisów jako miniaturę otaczającego go kontekstu społeczno-politycznego. Istota nowożytnej ewolucji obserwowanego gatunku polega więc właśnie na wzrastającej trosce o harmonijne powiązanie interesów prywatnych, rodzinnych — z publicznymi. Wnikliwa lektura włoskich traktatów — poza życiowymi wskazówkami odnoszącymi się do sfery osobistej — ułatwić miała czytelnikowi znalezienie swego miejsca w szerszym kontekście — z powstającymi strukturami państwowymi łącznie.

W.T.

S. Małgorzata Borkowska OSB, *Dekret w niebieskim ferowany parlamencie. Wybór testamentów z XVII—XVIII wieku*, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, Kraków 1984, s. 210, tablica genealogiczna.

Siostra Małgorzata Borkowska OSB wydała 26 testamentów zaczerpniętych z archiwum benedyktynek wileńskich przechowywanego obecnie w klasztorze w Żarnowcu. Testamenty te były spisywane od schyłku XVI aż po ostatnie lata XVIII w. Są to wszystko testamenty szlacheckie (z jednym wyjątkiem miesz-